

Op maandag 24 september 2018 sprak Henk Jongerius op een bijeenkomst van de Liturgische Kring, naar aanleiding van zijn recente publicatie 'Verheven tijdsverspilling'. Daarbij ging hij met name in op de mystagogische aspecten van de liturgie. Een samenvatting van zijn inleiding.

Veel mensen verlangen naar een "event". Mensen willen graag iets beleven. Maar wat beleven mensen dan bij "events" zoals stille tochten, de uitvaart van André Hazes en "The Passion"? Vaak komt dat neer op (het verlangen naar) het "samen met velen" iets ervaren. Wat is dat "iets"? En hoe verhoudt zich dat gezamenlijke tot het individualisme van mensen van nu? Waar sta "ik" in het geheel? Het is in de context van dergelijke vragen dat liturgie gevierd wordt. Welke plaats neemt, in dat geheel, de liturgie in?

Jongerius haalt een uitspraak van Pius Drijvers aan: liturgie betekent oorspronkelijk "dienstwerk". De kerkdienst herleidt Drijvers tot diaconie. Waar dienstbaarheid is, en daarmee ook (meer) rechtvaardigheid en vrede, daar wordt de wereld waartoe zij bestemd is: een huis dat bewoonbaar is voor iedereen. In de liturgie vieren we daarvan de binnenkant. Zo kun je liturgie omschrijven: de binnenkant van het leven (Mient Jan Faber).

Henk Jongerius zoekt naar de verbinding tussen het vieren en het verlangen naar beleving. Het ene kan naar zij overtuiging absoluut niet zonder het andere. Wat betekent dit, welke eisen stelt dit en hoe moet het verder? Het is goed hierbij in gedachten te houden wat Meister Eckhardt zei: over God kun je het beste zwijgen en over grote en verheven dingen kun je het beste groots en verheven spreken.

Het gaat bij de liturgie om inwijding in het geheim van het leven. Dat geheim, heeft Tomas Halik gezegd, zouden we opnieuw moeten opnemen in onze hedendaagse catechismussen. En dat dan niet als definitie, maar als aanduiding van de huiver, de eerbied, het ontzag voor dat wat (Hem die) ons te boven gaat.

In dat verband staat Jongerius stil bij de rol van de preek ofwel de homilie. In de Vroege Kerk was de homilie niet zozeer het uitspreken of verkondigen van de leer (wat het vaak wel geworden is) maar kwam het veeleer neer op vertrouwelijk spreken. Dit vertrouwelijk spreken sluit diep respect in voor Degene met Wie je spreekt. Dat heeft alles te maken met het besef dat dit spreken nooit uitpuittend kan zijn.

In de homilie zou het om mystagogie moeten gaan: inwijding in dat geheim. De taal dient evocatief te zijn. In de Vroege Kerk waren de geloofsleerlingen aanwezig bij de Woorddienst. Begon de Tafeldienst, dan werden zij weggestuurd. En waren ze eenmaal aanwezig bij het Sacrament, dan ging de viering vooraf aan de uitleg. Voor alles gaat het immers om de beleving van God, de Aanwezige in het verborgene. Probeert de mens Hem te benaderen, dan dient hij Hem op zich af te laten komen. In het begin was het Spreken (Genesis 1): dat brengt ons al in de nabijheid van het gebeuren. De Hebreeuwse woorden zijn relationele woorden! Ik wil mij verhouden tot het Spreken van God. Het gaat in de liturgie dan ook per se niet om zelfexpressie maar om het zich openen voor een Gebeuren. Je kunt het zo formuleren: dit kan er geschieden, maar je ontdekt dat pas als je het meemaakt. In de liturgie gebeurt God. Een geheim benaderen vraagt dat je je opent; pas achteraf weet je dat de Eeuwige aan je geschiedt. Pas in de stilte laat het geheim zich oproepen (evocatie). Het gaat dan niet om de woorden maar veeleer om dat wat onder woorden wordt gebracht. Zonder gelijkenissen sprak Jezus niet tot de mensen.

Dit evocatief binnenleiden in het geheim is de taak van de voorganger. De voorganger is de mystagoog. Dat stelt eisen aan – bijvoorbeeld – het voorlezen van de Schrift. De kunst is om dat zo te doen dat de lezing al verkondiging is, in plaats van het opstapje naar de preek die vaak wel

belangrijker lijkt dan de lezing. In de formulering van Kees Fens: het Woord is woord geworden. Voorgangers zijn in de praktijk vaak woord-mensen. Maar waar is het Geheim gebleven en het binnen gevoerd worden in dat Geheim?